

Arkeologisk slutundersökning
En rest sten i Grebbestad
Slutundersökning av Raä 725

Tanums socken
Tanums kommun

Rapport 2005:4
Linnea Nordell

Arkeologisk slutundersökning

En rest sten i Grebbestad
Slutundersökning av Raä 725 i

Tanums socken
Tanums kommun

*Ur allmänt kartmaterial
från lantmäteriet
medgivande 90.80.12.
Utdrag ur ek.karta 9037.*

Omslagsbild:

*Annie Johansson bredvid den resta stenen före påbörjad undersökning.
Notera skadorna i förgrunden. Foto: Linnea Nordell.*

Bohusläns museum 2005:4

Linnea Nordell

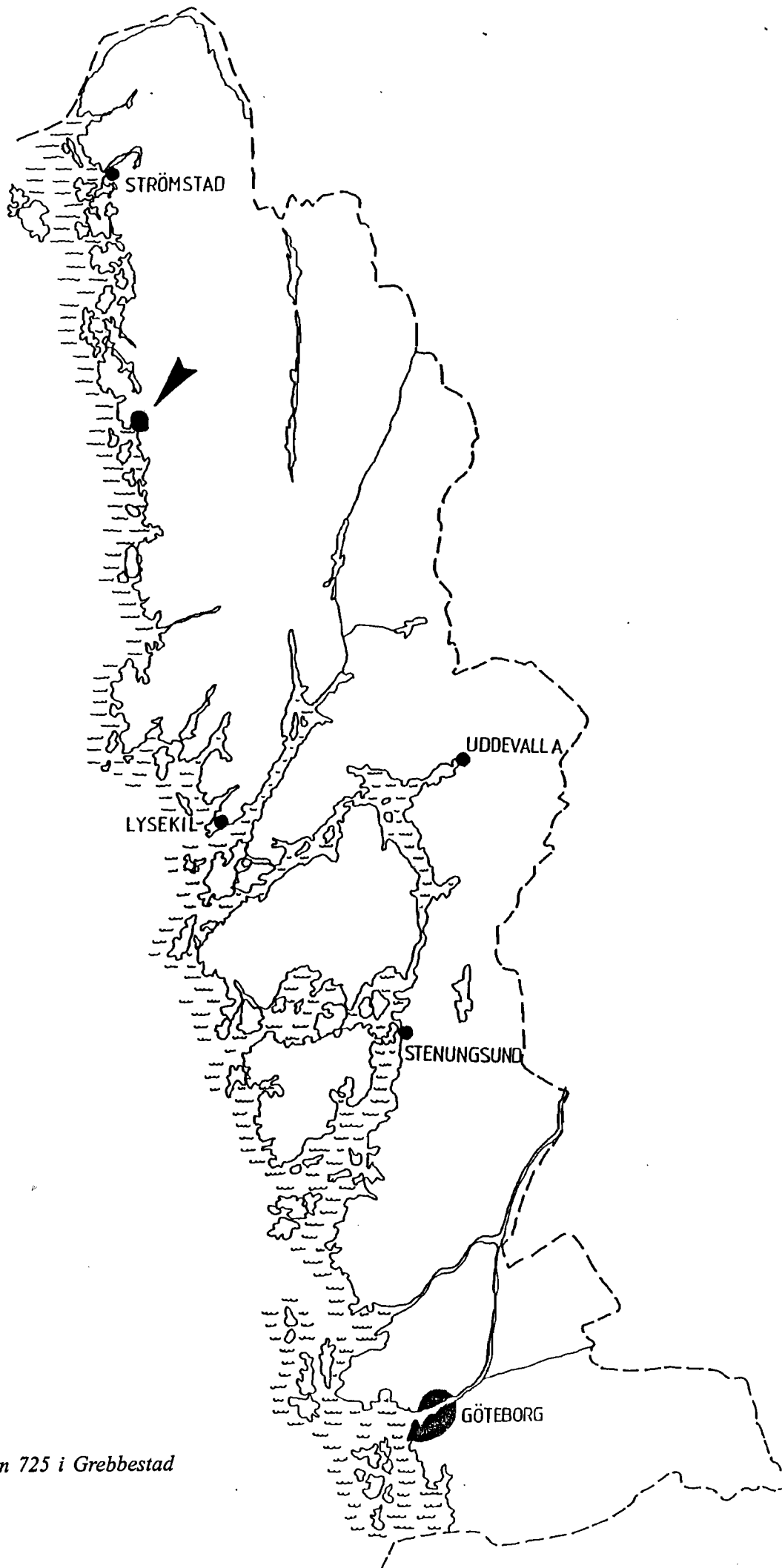

Fig. 1.
UN Rest sten 725 i Grebbestad

Innehåll

Sammanfattning

Bakgrund

Syfte

Landskapsbild

Naturlandskap

Kulturlandskap och fornlämningsmiljö

Undersökningen

Metod

Genomförande

Resultat

Anläggningar

Fynd

Slutsatser

Åtgärdsförslag

Referenser

Tryckta källor

Arkivmaterial

Kartmaterial

Tekniska och administrativa uppgifter

Figurer

Figur 1 Karta över Bohuslän med undersökningsorten markerad.

Figur 2 Utdrag ur fastighetskartan 9037

Figur 3-7 Fotografier från undersökningen.

Bilagor

Bilaga 1 Plan över undersökningsområdet

Bilaga 2 Schaktplan

Bilaga 3 Fyndlista

Foto: *Annie Johansson och Linnea Nordell*

Grafisk form: *Anders Gutehall*

Redigering: *Annelie Isacsson*

Sammanfattning

I samband med en husbyggnation på Grebbestads camping på fastigheten Tanums-Rörvik 1:111 i Tanums socken och kommun berördes fornlämningen Raä 725. Det rörde sig om en rest sten i en gårdesgård. Den 17 och 18 december 2003 slutundersöktes fornlämningen och den resta stenen togs bort. Vid undersökningen konstaterades det, att den resta stenen stått i ett ca 1 meter djupt stenskott hål med en större stenpackning på den SSV sidan. I stenpackningen på den NNO sidan om stenen påträffades fragment av ett tunnväggigt, mörkbränt gods. Detta tolkas som resterna efter en gravgömma. I övrigt påträffades enstaka bitar av förhistorisk keramik, yngre rödgods, enstaka flintavslag samt mer recenta föremål som tegel, mynt och plast. Fornlämningen dateras till järnålder, på grund av artefaktfynden och på dateringar av liknande lämningar i området, nämligen Greby gravfält. Fornlämningen Raä 725 är totalundersökt och helt borttagen.

Bakgrund

Mellan den 17 och 18 december 2003 genomförde Bohusläns museum en arkeologisk slutundersökning inom fastigheten Tanums-Rörvik 1:111, Tanums socken, Tanums kommun, Västra Götalands län (fig.1). Undersökningen föranleddes av ett ingrepp i fornlämning i samband med husbygge på Grebbestads camping och berörde en rest sten, Raä 725. Undersökning skedde efter skadeanmälan till Länsstyrelsen.

Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Grebbestads camping, enligt Länsstyrelsens beslut 431-81343-2003. I undersökningen deltog Linnea Nordell (fält- och rapportansvarig) och Annie Johansson, antikvarie.

Raä 725 stod i en gårdesgård med en bilväg på den norra sidan och campingplatsen på den södra. Gårdesgården löpte i öst-västlig riktning utmed vägen och den resta stenen stod på en 0,2 meter hög förhöjning bestående av en övertorvad stenpackning. Stenen stack upp ca 1,5 meter över marken, var ca 1 meter bred och fyrkantig upptill. Enligt ekonomiska kartan från 1930-talet har det varit åkermark på platsen innan campingplatsen anlades och gårdesgården är förmodligen en rest av en äldre fastighetsgräns. Senare, i samband med campingen, har en telefonkiosk och en parkeringsplats varit belägna intill den resta stenen. Den har aldrig tidigare varit föremål för en arkeologisk undersökning.

Syfte

Undersökningen genomfördes med kort varsel, då husbyggnationen på Grebbestads camping innebar att ingrepp hade skett och skulle ske i Raä 725. Syftet med slutundersökningen var att undersöka återstoden av fornlämningen, samt att dokumentera och slutligen ta bort den.

Landskapsbild

Naturlandskap

Raä 725 låg i en svag västsluttning drygt 300 meter från Grebbestadskilen, vilket är bukten som utgör Grebbestads hamn. Fornlämningen låg i en smal dalgång mellan två mindre kalbergsknallar, på en höjd av ca 8 meter över havet. Öster om fornlämningen stäcker sig en dalgång in i landet, på ömse sidor omgärdad av branta bergspartier. Söder om fornlämningen ligger ett område, som främst domineras av kalbergspartier och som idag utgörs av en campingplats. Norr om fornlämningen ligger Grebbestads samhälle. Terrängen är generellt mycket karg, men i dalgångarnas skyddade partier växer dock lövträd och buskvegetation.

Kulturlandskap och fornlämningsmiljö

Resta stenar är en fornlämningskategori, som ofta förknippas med Grebbestad. Axel Emanuel Holmberg skrev om gravfältet i Greby och nämnde även att det fanns ett par uppresta stenar i Grebbestad, som skulle vara resta till minnet av fallna främlingar (Holmberg 1867). Det välkända Greby gravfält (Raä 734) ligger vid den norra infarten till Grebbestad. Här finns 189 gravar registrerade. Det rör sig om högar, långhögar, stensättningar och resta stenar. Tio resta stenar är fristående och 28 är resta i en gravhög.

Greby gravfält dateras till folkvandringstid, ca 400 e. Kr, på grund av fynden från Oscar Montelius undersökning år 1857. Han undersökte elva gravar och fann bland annat brandgravar, gravurnor, benkammar och glaspärlor (Montelius 1879). I Grebbestad samhälle finns ett fåtal resta stenar (Raä 725, 728 och 729) och en rad gravar: bland annat Raä 724, 730 och 731, stensättningar, Raä 723, en gravgrupp, Raä 765, ett gravfält och boplotsområde och Raä 1113, ett röse. Raä 1587 är gården Rörviks tomt enligt karta 1811. För fornlämningarnas placering, se figur 2.

Raä 725 ligger strax söder om gränsen för Tanums kommuns kulturmiljöområde Grebbestad. De första invånarna i samhället var strandsittare, som slog sig ned på gården Grebys strandmarker i början av 1600-talet. Samhället växte så småningom och blev Tanums kommuns största fiskeläge. Förutom fisket har badgästerna utgjort en viktig del av näringen sedan slutet av 1800-talet (Tanum kulturmiljövårdsprogram 1984).

*Figur 3.
Den resta stenen åt NNO
med stenpackningen framrensad.
Foto: Linnea Nordell.*

Undersökningen

Metod

Undersökningen genomfördes i enlighet med undersökningsplanen. I undersökningsområdet ingick den resta stenen och en radie av tre meter runt omkring den, se bilaga 1. Delar av undersökningsområdet var skadat av markarbeten.

Undersökningen genomfördes med hjälp av maskingrävda schakt och viss handgrävning på båda sidor om den resta stenen. Dokumentation skedde skriftligen och med digital fotografering. Inmätning skedde med totalstation.

Genomförande

Inledningsvis torvades ytorna runt den resta stenen av och en stenpackning blev synlig på stenens SSV sida. Avbaningsyta A öppnades på den SSV sidan av stenen, se bilaga 2, schaktplan. Stenpackningen (kallad A1) blev tydlig ca 0,1-0,2 meter under markytan, se figur 3. Stenpackningen sparades nu, medan resten av ytan banades ned till 0,5 meters djup. Avbaningsyta A var generellt mycket omrörd, utom i A1 intill stenen. I avbaningsytans södra och östra delar fanns rester efter en parkeringsplats och i väster hade en telefonhytt stått. Telefonkablar, ett stolphål efter en telestolpe och mynt var resterna efter telefonhytten.

Stenpackningen A1 grävdes ut för hand med mild hjälp av grävmaskinen. Från och med ca 0,05 meter under markyta kom tegel, glas, plast och mynt. Ca 0,1-0,3 meter under mark kom tegel, yngre rödgoods och en fragmenterad röd keramiksort. Två flintavslag påträffades också.

När A1 grävts ned till 0,3 meter under mark beslutades det, att den resta stenen skulle lyftas bort. Detta skedde med hjälp av grävmaskinen, se figur 4, 5 och 6. Stenlyftet var lyckat och skadan på stenpackningen blev mycket liten. Det visade sig, att stenpackningen i SSV fortsatte ned i alven under stenen. Stenen hade stått i ett hål, som hade varit 1 meter djupt och stenskott hela vägen ned med 0,2-0,6 meter stora stenar. Den resta stenen smalade av till en spets och den delen som befunnit sig under jord var 0,9 meter lång. Stenens sammanlagda längd var 2,40 meter.

Figur 4. Förberedelser inför stenlyftet. Stenen ruckades ur läge med hjälp av grävmaskinen. Foto: Linnea Nordell.

Nu öppnades avbaningsyta B på den NNO sidan om hålet. Hålet var stenskott på denna sida också, men det fanns ingen stenpackning liknande A1. Denna sida var inte störd på samma sätt som avbaningsyta A. Jordmånen bestod av humös sand en tunn grässvål. Här påträffades yngre rödgods ca 0,2-0,3 meter under markytan och ca 0,35-0,4 meter under mark hittades finmagrad svartbränd tunn keramik. Detta kan vara de fragmentariska resterna efter en gravgömma. Inget träkol eller brända ben hittades.

*Figur 5. Stenen börjar ge med sig när grävmaskinen drar och lyfter den ur sitt ursprungliga läge.
Foto: Linnea Nordell.*

Avbaningsyta A och B banades slutligen ned till steril sand, ca 1 meter under markytan. I botten på hålet låg tre stenar, 0,3-0,5 meter stora.

Figur 6. Det varsamma lyftet gjorde att stenpackningen kring stenblocket stördes minimalt. Foto: Linnea Nordell.

Resultat

Anläggningar

Hela fornlämningen, d v s den resta stenen, stenpackningen A1 och stenskoningen i hålet bör ses som en enda anläggning. Nedgrävningen för stenen har varit 1 meter djup och var grundad med tre stenar som stöd för stenen. Nedgrävningen var mörkare än omgivande lager; den var svagt sotig, men saknade träkolsfragment eller annan kulturpåverkan. Hålet hade skotts med sten i SSV och NNO, men inte helt runt om stenen. I SSV bildade stenskoningen en stenpackning, som var ca 1,2 meter lång och 0,8 meter bred i NO-SV riktning, minskande i omfång mot botten. Den 0,2 meter höga förhöjning, som den resta stenen stod i, utgörs dels av stenpackningen, dels av den gårdesgård, som anlagts förbi fornlämningen i senare tid, se figur 7.

Fynd

Eftersom fornlämningen störts av allehanda verksamhet på campingplatsen är det inte så konstigt att huvuddelen av fyndmaterialet är recent. Plast, tegel, mynt, porslin och cigarettfimpar förekom djupt ned i avbaningsyta A, särskilt i samband med en gammal ledning och stolphålet efter en telefonstolpe. Mynten som påträffades var präglade mellan 1936 och 1978 och förekom i valörerna 2 öre, 5 öre och 1 krona. De kommer förmodligen från telefonkiosken och tillvaratogs inte.

Fyndmaterialet kan indelas i tre olika kategorier: slagen flinta och bergart, förhistorisk keramik och förmodat yngre rödgods, se bilaga 3. Anledningen till att rödgodsmaterialet generellt betraktas som "förmodat" är att fragmenteringsgraden på keramikfynden ofta är så hög att keramiken är mycket svårbestämbar.

Flint- och bergartsmaterialet förekom mycket sporadiskt och endast fyra flintavslag och ett bergartsavslag påträffades. Endast ett flintavslag kom i den orörda avbaningsyta B.

Vad gäller det yngre rödgodset påträffades fyra skärvor med glasyrrester (fynd nr 13) medan det övriga liknande materialet är så starkt fragmenterat att det är svårt att bestämma (fynd nr 8 och 14). Anledningen till att samtliga keramikfynd är i så dåligt skick kan vara markanvändningen runt omkring fyndplatsen och det faktum att den sandiga jordmånen släpper igenom mycket vatten.

Bland den förhistoriska keramiken finns några anmärkningsvärda fynd. Fynd nr 9, 10 och 11 utgörs av tre stora keramikskärvor i röd lera med en skrovlig utsida. Det ser närmast ut som om utsidan av kärlet doppats i sand. Två av dem (nr 9 och 11) är mynningsbitar. Alla är av en tjock och hårt bränd godstyp (1, 2 cm tjock), men fynd 10 har en spjälkad insida.

Eftersom ingen dekor finns är keramiken svårdaterad, men finrabbade kärl av detta slag har påträffats från yngre romersk järnålder (Lindahl et. al. 2002:25-26, 104). Med tanke på den låga höjden över havet (ca 8 meter) är en järnåldersdatering troligast.

Fragment av ett tunnväggigt finmagrat gods påträffades i avbaningsyta B ca 0,35-0,4 meter under markytan (fyndnr 15 och 16, samt se bilaga 2, schaktplan). Godset är 0,04 cm tjockt och bränt i reducerande atmosfär. Fyra bitar kommer från mynningen, som varit lätt utåtböjd. En bit har en dekor bestående av fem parallella horisontella ränder. Alla bitarna verkar vara från samma kärl, men biten med dekor är hårdare än de andra.

Tunnväggiga kärl brända i reducerande atmosfär är generellt sett vanligast i gravsammanhang från yngre romersk järnålder och folkvandringstid (Lindahl et. al. 2002:105-111) och det är troligt att dessa fynd är resterna efter gravgömman vid den resta stenen.

Figur 7. Profil mot NNO, den SSV delen av anläggningen är helt borttagen. Rester av gärdesgården syns parallellt med staketet. Foto: Linnea Nordell.

Slutsatser

Trots att fornlämningsområdet kring den resta stenen Raä 725 blivit skadat av diverse markarbeten och aktiviteter kan ändå flera intressanta slutsatser dras från undersökningen. Framst har vi kunnat konstatera att stenen står på sin ursprungliga plats och att det rör sig om en grav. Upp-teckningen från Göteborgsinventeringen är mycket sparsam, men där antyds teorin att stenen tidigare stått i en gravhög (Göteborgsinventeringen nr 615). Fyndet av gravgods-keramik samt den orörda konstruktionen visar att stenen inte flyttats, utan att gärdesgården dragits rakt igenom stenen och dess fundament. Det är mycket möjligt att fundamentet byggts på med sten under årens lopp.

Det går också att se hur stenen rests. Ett hål hade grävts (ca 1 meter djupt under dagens marknivå) och tre stenar hade lagts som grund i botten. Stenen var alltså 2,40 meter lång och vi vet inte hur mycket stenen vägde, men det rör sig om flera hundra kilo. Stenens spetsiga ände hade satts nedåt och stenar hade fyllts på vid stenens bredsidor. Det finns inga tecken på att man lagt ned stenarna ordnat, utan den verkar ha packats huller om buller. Stenpackningen är tjockast i SSV. Gravurnan har lagts ned i stenpackningen bakom stenen om den ses från havet. Eftersom den övriga förhistoriska keramiken inte är särskilt talrik eller av gravgodstyp kan det inte påvisas att det funnits fler begravningar intill stenen.

Yngre rödgods, tegel mm kommer 0,15-0,20 meter högre upp i stenpackningen än gravkeramiken, vilket tyder på att man bättrat på de övre delarna av stenpackningen under senare tid.

Tyvärr hittades inga brända ben eller träkolsfragment, vilket försvårar dateringen och tolkningen av fornlämningen. Troligen har brända ben förmultnat i den sandiga jordmånen. Eftersom undersökningen utfördes veckan före jul var det dåligt sikt även mitt på dagen, vilket försämrade möjligheterna att upptäcka eventuella fragment.

Keramiken och gravtypen visar på en datering till järnålder, förmodligen romersk järnålder eller folkvandringstid. Fynd från liknande gravar på Greby gravfält har fått denna datering, och det är rimligt att anta att gravsättningar vid resta stenar inom samma område bör ha en liknande datering.

Åtgärdsförslag

I samband med slutundersökningen togs fornlämningen Raä 725 bort i sin helhet. Hela undersökningssområdet, alltså en radie av tre meter runt stenen, undersöktes och togs bort. Lagskyddet för Raä 725 bör upphöra. Campingägarna tog hand om själva stenen och uttryckte en önskan att få resa den på annan plats inom campingområdet. De planerade också att sätta upp en informationsskylt.

Referenser

Tryckta källor

Holmberg, Axel Emanuel. 1867. *Bohusläns historia och beskrifning, band II*. Örebro, nytryck facsimil 1979.

Lindahl, Anders, Olausson Deborah och Carlie, Anne (red). 2002. *Keramik i Sydsverige – en handbok för arkeologer*. Malmö.

Montelius, Oscar. 1879. Fynd från Greby i Tanums socken och härad. *Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia*. Stockholm.

Tanum – kulturmiljövårdsprogram för Tanums kommun. Uddevalla 1984.

Arkivmaterial

Fornminnesregistret. Tanums socken.

Göteborgsinventeringen. Tanums socken

Kartmaterial

Fastighetskartan kartblad Grebbestad 9037. Skala 1:10 000.

Ekonomiska kartan 1938, kartblad nr 81, Grebbestad SV. Skala 1:10 000.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-81343-2003
Bohusläns museums dnr: 580/03 K
Bohusläns museums pnr: 1223

Fastighet: Tanums-Rörvik 1:111
Socken: Tanum
Kommun: Tanum
Län: Västra Götaland

Fornlämningskategori: grav - rest sten
Fornlämningsnummer: RAÄ 725
Ekonomisk karta: 9037

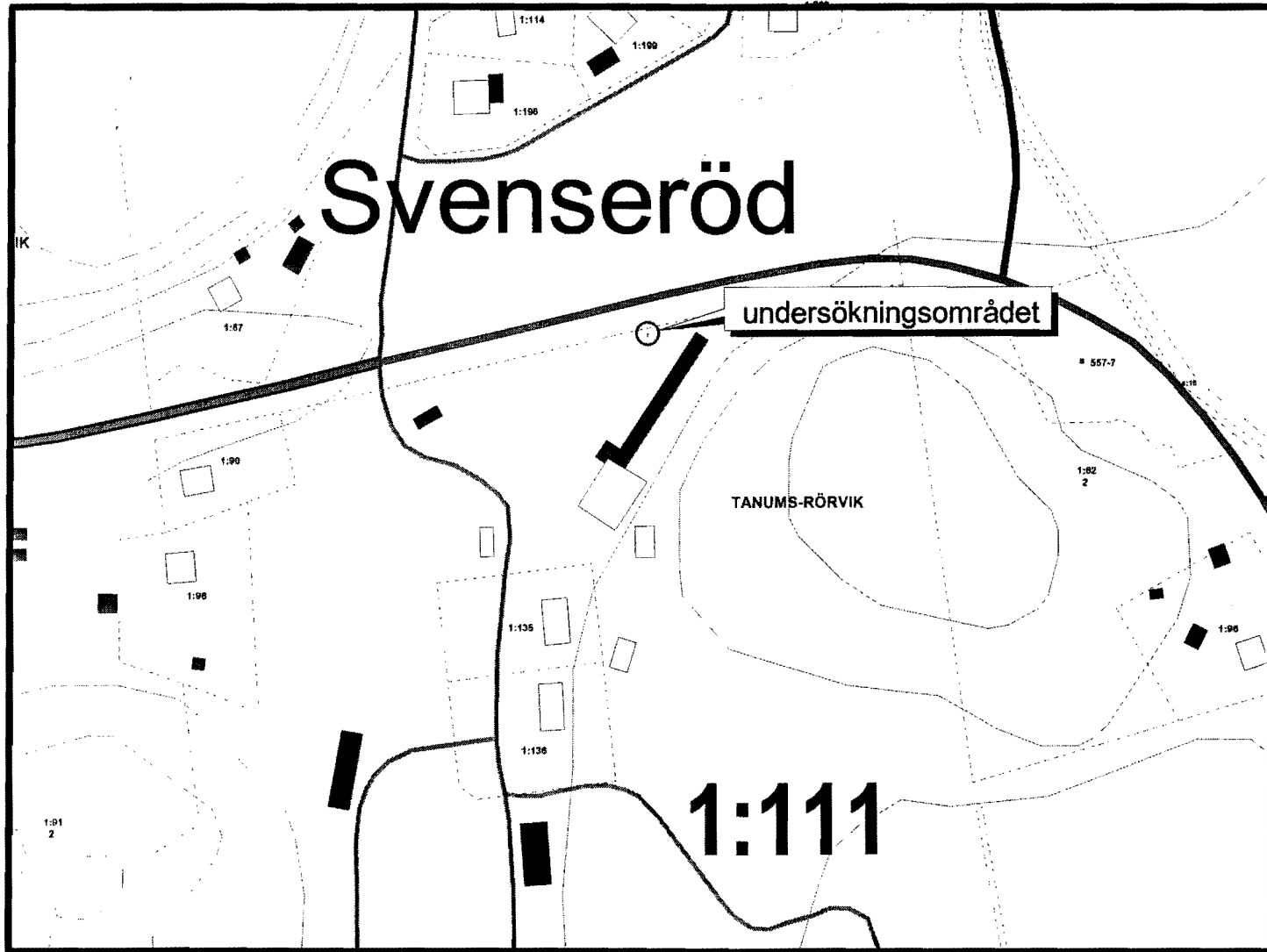
Belägenhet: x 6515,68 y 1236,74
Koordinatsystem: RT R05 7,5 GON V 64:0
Höjd över havet: ca 8 meter
Intrasisnummer: BM031223.001

Uppdragsgivare: Grebbestads camping
Ansvarig institution: Bohusläns museum
Fältansvarig: Linnea Nordell
Rapportansvarig: Linnea Nordell
Fältpersonal: Annie Johansson, Linnea Nordell

Fältarbetstid: 2003-12-17 – 2003-12-18
Arkeologtimmar: 32
Undersökt yta: 9 m²

Redigering: Annelie Isacsson
Kartritning: Annette Olsson
Arkiv: Bohusläns museum
Fynd: Bohusläns museum UM 29075

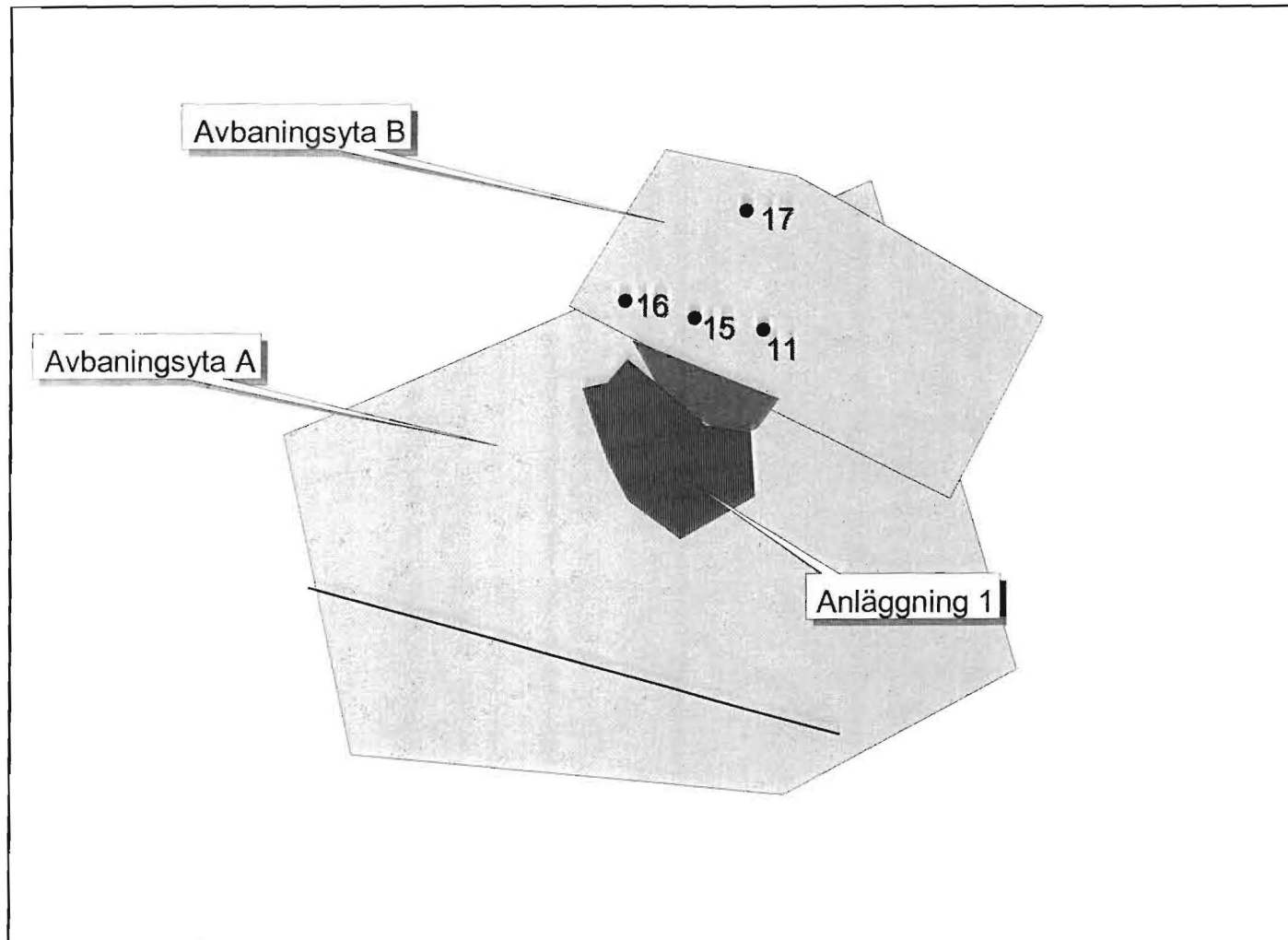
Bilaga 1: Undersökningsområdet

Skala 1:2000

Bilaga 2: schaktplan

- störning
- keramikfynd
- stenpackning
- rest sten
- schakt

För beskrivning av de markerade keramikfynden, se bilaga 3: fyndlista.

Skala 1:50

3 0 3 6 meter

Bilaga 3: Fyndlista

fynd nr	avbaningsyta	anläggning	djup u mark	material	antal	typ	undertyp	kommentar
1	okänd			flinta	1	avslag		troligen ur avbaningsstyta A.
2	okänd			bergart	1	avslag		troligen ur avbaningsstyta A.
3	okänd			lera	1	bränd lera		troligen ur avbaningsstyta A.
4	A	A1		lera	1	keramik		
5	A	A1		lera	2	keramik		2 fragment.
6	A	A1		flinta	1	avslag		Stora delar täckta av cortex. Naturliga hål i biten.
7	A	A1	0.2	flinta	1	avslag		

fynd nr	avbaningsyta	anläggning	djup u mark	material	antal	typ	undertyp	kommentar
8	A	A1	0.2	lera	14	keramik	yngre rödgods	1 bit med rest av glasyr. Starkt fragmenterade bitar.
9	A	A1	0.2	lera	1	keramik		Tjockt rödaktigt gods med skrovlig utsida. Mynningsbit. Hårt bränt.
10	B			lera	1	keramik		Tjockt rödaktigt gods med skrovlig utsida. Spjälkad insida. Jämt och hårt bränd.
11	B			lera	1	keramik		Tjockt rödaktigt gods med skrovlig utsida. Mynningsbit. Rak mynningsform. Fläckvis svartbränd. Gropar som efter fingrar på insidan.
12	B		0.3	flinta	1	avslag		
13	B		0.2	lera	4	keramik	yngre rödgods	3 med glasyrrester (röd, grön, vit) och 1 osäker.
14	B		0.2	lera	15	keramik		Fragmenterat rödaktigt gods med grov magring. Hårt och jämnt bränt.

fynd nr	avbaningsyta	anläggning	djup u mark	material	antal	typ	undertyp	kommentar
15	B			lera	12	keramik		Tunt grått finmagrat gods. Lätt bränt. 4 mynningsbitar, lätt utsvängd mynning. 1 med dekor, 5 parallella ränder. Dekorbit verkar hårdare bränd än de andra.
16	B		0.4	lera	2	keramik		Tunt grått finmagrat gods. Samma typ som fynd nr 15.
17	B		0.3	lera	1	bränd lera		
18	B			lera	17	tegel		Recent. Ej insamlat.